

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.33(5)-6
УДК 261.7

**ЦЕРКВА І ДЕРЖАВА У ПОЛІТИЧНІЙ ТЕОЛОГІЇ К. БАРТА ТА
С. ГАУЕРВАСА. СПРОБА КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ**

*CHURCH AND STATE IN THE POLITICAL THEOLOGY OF K. BART AND S.
HAUERWAS. AN ATTEMPT OF COMPARATIVE ANALYSIS*

В. Ю. Секісов

Актуальність теми дослідження. Сучасні суспільно – політичні процеси в Україні актуалізують з новою силою проблему взаємовідносин церкви та держави, а також церкви та громадянського суспільства. Завдання богослов'я сьогодні полягає насамперед у примиренні віри з соціальною реальністю. Соціальні трансформації зумовили перегляд традиційних підходів та тлумачень у площині “церква – держава - суспільство” і окреслили нові виклики, що виходять за межі усталених поглядів та спонукають до визначення власної громадянської позиції та активної участі у процесах сучасності. Те ж саме стосується й окремих релігійних спільнот, де продовжуються дискусії стосовно “християнського ставлення до влади”. Важливими аспектами таких дискусій є звернення до біблійних текстів, а також відкриття досягнень богословської думки у сфері політичної теології.

Постановка проблеми. ХХ століття супроводжувалось глибокими кризами та страхітливими війнами що стало справжнім випробуванням для всього людства. Церква також зіткнулась з новими викликами, що очікували нових відповідей. Таким чином, міжвоєнний час став драматичним тлом для формування нової богословської течії протестантизму, яка пізніше отримала назву діалектичної теології або ж теології кризи. Народження і боротьба нових візій та траєкторій на європейському континенті були значною мірою пов'язані з Німеччиною та німецькою церквою, а одним із

Urgency of the research. Social and political processes that are taking place in Ukraine have made the problem of the church-state relations, as well as church-civil society relations to be a matter of high urgency. Today the first and foremost task of theology is to reconcile faith with social reality. Social transformations have led to revision of traditional approaches and interpretations of church-state-society relations and outlined new challenges that go beyond established views and encourage defining public position and active participation in modern processes. The same applies to individual religious communities, where discussions on the "Christian attitude to power" continue. Important aspects of such discussions are the reference to biblical texts, as well as the discovery of the achievements of theological thought in the field of political theology.

Target setting. The twentieth century was heavily marked with deep crisis and terrible wars that appeared to be a real test for all humanity. The church therefore faced new challenges that required new answers. The interwar period became a dramatic background for the formation of a new theological movement of Protestantism, which later became known as dialectical theology or crisis theology. Formation and struggle of new visions and trajectories on the European continent were largely linked to Germany and the German Church, and one of the most important challenges was the search for a new theological vision in relation of meaning, role and functions of

найважливіших викликів став пошук нового богословського бачення стосовно значення, ролі та функцій церкви та держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні проблема взаємовідносин церкви і держави досліджується широким колом фахівців. Наше дослідження будується на роботах К. Барта та С. Гауерваса, а також окремих розвідках як українських так і іноземних дослідників. Серед них М. Черенков, Джеймс Кінг, Річард Белл та інші.

Постановка завдання. Мета даного дослідження – огляд богословських концепцій К. Барта та С. Гауерваса стосовно держави та церкви, їх порівняння та пошук можливих імплікацій.

Виклад основного матеріалу. У роботі проаналізовано вчення К. Барта та С. Гауерваса стосовно взаємозв'язку церкви та держави. На відміну від Реформаторів, швейцарський богослов доводить можливість позитивного зв'язку та вказує на окремі шляхи його актуалізації. Церква та держава за К. Бартом, належать до христологічної сфери, що легітимізує останню для церковної спільноти, а також передбачає взаємне служіння. На думку С. Гауерваса критерієм влади є легітимізація насильства, у той час як особливістю церкви є здатність до миру. Окрім того, Гауервас демонструє небезпеку некритичного прийняття панівних наративів на прикладі ідеології лібералізму. Таким чином у роботі продемонстровані, з одного боку, відмінності у поглядах К. Барта та С. Гауерваса, а з іншого, розглянуто суголосні обом теологам теми, що не втрачають актуальності і сьогодні.

Висновки. Порівняння окремих аспектів політичної теології К. Барта та С. Гауерваса допомагає чіткіше окреслити можливі переваги та недоліки цих підходів. Так, у богослов'ї Гауерваса присутні лише окремі штрихи до теологічного розуміння держави, що, у свою чергу, унеможливорює її критику, натомість у

church and state.

Actual scientific researches and issues analysis. Today, the problem of the relations between church and state is studied by a wide range of experts.

Our study is based on the works of K. Bart and S. Hauerwas, as well as some texts of both Ukrainian and foreign researchers. Among them are M. Cherenkov, James King, Richard Bell and others.

The research objective. The purpose of this study is to review the theological concepts of K. Barth and S. Hauerwas regarding state and church, their comparison and search for possible implications.

The statement of basic materials. The paper provides analysis of the teachings of K. Barth and S. Hauerwas on the relations between church and state. Unlike the Reformers, Swiss theologian proves the possibility of a positive connection between church and state and points out some ways of its realization. According to K. Barth, both church and state, belong to the Christological sphere, which legitimizes the latter for the church community, as well as calls for mutual service. According to S. Hauerwas, the criterion of power is the legitimization of violence, while the special feature of the church is the ability to make peace. In addition, Hauerwas demonstrates the danger of uncritical acceptance of dominant narratives on the example of liberalism. Thus, on the one hand, the paper demonstrates, the differences in the views of K. Barth and S. Hauerwas, and on the other hand, reflects on common grounds of both theologians, making this research highly relevant today.

Conclusions. A comparison of certain aspects of the political theology of K. Barth and S. Hauerwas helps us to outline the possible advantages and disadvantages of these approaches more clearly. Thus, there are only a few touches on the theological understanding of the state in Hauerwas's theology, which makes it impossible to criticize it,

Барта політичний ідеал християнської спільноти зображений надто абстрактно та може стосуватися надто широкого спектра застосувань. Разом із тим, завдяки такому порівнянню здається можливим виокремлення суголосних тем. Так Барта і Гауерваса об'єднує центральна роль христологічно – еклезіологічного концепту у політичній теології в цілому, а також розуміння виключної ролі церкви у формуванні політичного простору. За відомими словами американського теолога: “Церква не має соціальної етики, вона є соціальною етикою”. Таким чином, церква слугує викликом громадянській спільноті і навпаки. Нарешті, попри критику Бартом аполітичності, Гауервас вважає, що некритична ангажованість церкви загрожує станом заручника, коли християни радше реагують, аніж відповідають на актуальні виклики. У такому випадку церква лише наслідує ідеологічні тренди, замість того щоб вибудовувати власну політику на основі Св. Писання, що набуває форми та текстури через практики християнської спільноти.

Ключові слова: К. Барт, С. Гауервас, церква, держава, політична теологія, лібералізм.

while Barth's political ideal of the Christian community is depicted too abstractly and may be applied too broadly. At the same time, the comparison of the two, makes it possible to single out common themes. Both Barth and Hauerwas emphasized the central role of the Christological and ecclesiological concept in political theology in general, as well as an understanding of the exclusive role of the church in shaping of political space. According to the famous words of the American theologian: “The church does not have a social ethic; the church is a social ethic.” Thus, the church serves as a challenge to civil society and vice versa. Finally, despite Barth's criticism of apoliticism, Hauerwas believes that uncritical biased position of the church can make it a hostage, when Christians react rather than respond to pressing challenges. In this case, the church only follows ideological trends, instead of building its own policy based on Scripture and shaped through the practices of the Christian community.

Keywords: K. Barth, S. Hauerwas, the church, the state, political theology, liberalism.

Актуальність теми дослідження. Сучасні суспільно – політичні процеси в Україні актуалізують з новою силою проблему взаємовідносин церкви та держави, а також церкви та громадянського суспільства. Так, на думку М. Черенкова, саме соціальна теологія, є “theologie prima” нашого часу, бо завдання богослов'я сьогодні полягає насамперед у примиренні віри з соціальною реальністю [6]. Соціальні трансформації зумовили перегляд традиційних підходів та тлумачень у площині “церква – держава – суспільство” і окреслили нові виклики, що виходять за межі усталених поглядів та спонукають до визначення власної громадянської позиції та активної участі у процесах сучасності. Те ж саме стосується й окремих релігійних спільнот, де продовжуються дискусії стосовно “християнського ставлення до влади”. Важливими аспектами таких дискусій є звернення до біблійних текстів, а також відкриття досягнень богословської думки у сфері політичної теології.

У статті розглянуто позиції двох протестантських богословів ХХ та ХХІ ст., а саме – К. Барта та американського теолога С. Гауерваса. Теми, що об'єднують обох інтелектуалів – це взаємозв'язок церкви та держави, а також бачення політичної активності як прояву вірності пануванню Христа.

Постановка проблеми. ХХ століття супроводжувалось глибокими

кризами та страхітливими війнами що стало справжнім випробуванням для всього людства. Церква також зіткнулась з новими викликами, що очікували нових відповідей. Таким чином, міжвоєнний час став драматичним тлом для формування нової богословської течії протестантизму, яка пізніше отримала назву діалектичної теології або ж теології кризи. Народження і боротьба нових візій та траєкторій на європейському континенті були значною мірою пов'язані з Німеччиною та німецькою церквою, а одним із найважливіших викликів став пошук нового богословського бачення стосовно значення, ролі та функцій церкви та держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні проблема взаємовідносин церкви і держави досліджується широким колом фахівців. Наше дослідження будується на роботах К. Барта та С. Гауерваса, як першоджерелах для вивчення та порівняння богословських позицій, а також окремих розвідках як українських так і іноземних дослідників. Серед них М. Черенков, Джеймс Кінг, Річард Белл та інші.

Метою статті є огляд богословських концепцій К. Барта та С. Гауерваса стосовно держави та церкви, їх порівняння та пошук можливих імплікацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новою спробою розв'язати проблему взаємодії церкви й держави, а також громадянської та християнської спільноти стала богословська робота Карла Барта, на думку дослідників, одного з найвизначніших богословів століття. У серії есе, перекладених та виданих, серед інших, російською мовою під назвою "Виправдання та право", Барт розглядає проблему у якісно новій перспективі [6]. Так, Барт розпочинає з питання, яке, на його думку, оминули реформатори – чи існує позитивний зв'язок між церквою та державою [6, с.15]. Реформатори проголосили реальність церковної та державної влади, а також те, що, за відповідних умов, їх діяльність не суперечить одна одній, але розвивається паралельно. Згідно з відомим висловом Ж. Кальвіна: "Церква та держава є вкрай далекими одна від одної" [6, с. 466]. Однак, проголошення автономії влади держави та церковного врядування, здається недостатньою у нових умовах. Разом із тим, К. Барт викриває певну непослідовність фундаторів реформаційної богословської парадигми через необхідність співвідношення з одного боку - дистанції між громадянською спільнотою і церквою, а з іншого - підпорядкування громадянської влади Христу. Тому таке дослідження вкрай актуальне, бо за відсутності богословського обґрунтування проблеми, існує небезпека спроби механічного з'єднання влади світської та духовної, що своєю чергою, призведе до різноманітних теологічних перверсій, або ж прийняття крайніх позицій. Саме тому, на думку К. Барта, таке завдання і є першочерговим.

Іншою проблемою є необхідність євангельського обґрунтування такого зв'язку. Ані юридичне, ані філософське, ані будь-яке інше не може бути прийнятним для церкви. Євангельське (а для Барта це значить христологічне) обґрунтування і є, власне, пробілом у праці реформаторів. То ж, свою спробу побудови богословського концепту, Барт намагається цілком обґрунтувати Писанням, через дослідження ключових текстів Нового Заповіту.

Разом із тим, слід зауважити, що богослов апелює відразу до спадщини реформаторів, майже повністю оминаючи потужний пласт ліберальної теологічної парадигми, яка, з точки зору богослова, себе повністю дискредитувала, особливо у царині політичної думки. Консервативна

реформатська традиція, також поза основною увагою автора, який у своїй роботі віддажується переглянути протестантську парадигму, що існувала понад чотириста років. Однак, попри критику реформатського богослов'я, поза сумнівом, К. Барт залишається у єдності з цією традицією.

У порівнянні з Бартом, С. Гауервас обирає своїми діалогічними партнерами не лише представників протестантської теології, але звертається до усїєї християнської традиції. На відміну від свого швейцарського попередника, у центрі його уваги – фундаментальні зрушення ранньохристиянської парадигми, що стали наслідком одержавлення церкви, це сукупність процесів, які інший учень К. Барта називає “константинізацією” [3, с.7]. Таким чином для С. Гауерваса зв'язок із реформатською традицією вже не ані очевидним, ані необхідним.

Сутність держави у богослов'ї Карла Барта

Діалектичний зв'язок церкви та держави яскраво демонструє, з точки зору швейцарського богослова, зустріч Ісуса та Пілата, описана у 18 розділі Євангелія від Івана [6, с.15]. Даний текст, дозволяє говорити про протиставлення церкви та держави, однак таке протиставлення умовне. Ісус визнає, що Пілат має владу (грецьке - *exousia*), однак така влада не є злом сама по собі, та може бути використана амбівалентно: заради встановлення справедливості, або ж навпаки. Тому небезпечною для народу Божого, з точки зору К. Барта не є світська влада сама по собі, але демонізована держава, яка протистоїть Богу, і не здібна реалізувати або ж дотримуватися Божої справедливості [6, с. 21]. Однак, така держава проявляє себе перш за все не у досягненні тотальності, або власній абсолютизації, але навпаки – у власній недостатності, невірності самій собі, нездібності виконати покладені на неї функції згідно із Божим законом. Прикладом такої неспроможності влади є євангельська подія розп'яття Ісуса Христа та лінія поведінки Пілата. Ісус визнає його повноваження, отримані “згори”, проте Пілат не здатний реалізувати справедливе рішення [6, с. 21].

Та все ж, важливий акцент К. Барта полягає у тому, що навіть демонізована держава не може уникнути служіння Богу. Тому і Пілат своїм рішенням засудити на смерть Ісуса, став виконавцем Божого задуму. Отже, призначення держави - слугувати суверенній владі Творця і є невідворотнім за своїм характером.

Іншою сутнісною характеристикою держави є її природа та походження. Дану проблему, на думку Барта, неможливо вирішити з огляду походження держави й влади від суспільного договору, природи суспільства, чи інших “поцейбічних” джерел. Недостатньо також стверджувати її походження від Бога [6, с. 23]. Розглядаючи текст Римлянам 13, він приходять до висновку, що “влади” є ангельськими силами, що мають певну самостійність та перевагу над іншим творінням. Така ідея визначена як “характерна для біблійної картини світу та людини” [6, с. 23] та знаходить підтвердження в окремих дослідників Нового Заповіту. Своєрідним та оригінальним є твердження, що ангельські сили здатні виродитись, демонізуватись, що й описано в Об'явленні Івана Богослова, 13 розділі. Така перспектива на думку богослова є дуже плідною і стає ключем до розуміння низки текстів Нового Завіту. Так, пояснюється заклик до боротьби не проти крові та плоті, але проти влади віку цього (Еф. 6.12). Разом з тим ніякі сили і влади не здатні відлучити від любові Христової (Рим. 8.38-39). Особливо яскраво цей образ фігурує у посланні до Филип`ян, 2.9-10, а також у посланні

до Колосян 2.15. На основі широкого цитування текстів, Карл Барт приходиться до висновку, що призначення таких демонізованих ангельських сил не у їх знищенні під час парусії, але у примушенні їх для служіння Христу, і, відповідно, Богу [6, с. 31].

Наслідком описаної вище перспективи, є таке розуміння держави, що найбільш радикальним чином, пов'язує світську владу зі сферою Христового панування. Таким чином, богослов, повертається до однієї з центральних тем своєї теології, висловлюючи захоплення “величним синтезом послання до Колосян” [6, с. 26], де Апостол Павло демонструє, що уся повнота влади належить Ісусу Христу. Однак, всередині христологічної сфери правління слід виділити так звану “вторинно – христологічну сферу”, що і містить зв'язок із владами уособленими у державі. Тому, відповідно до тексту Римлянам 13, у покорі світській владі християни, за думкою Барта, мають, хоч і непрямий, але реальний дотик зі сферою панування Христа [6, с. 30].

Таким чином, христологічне обґрунтування світської влади у Барта сповнене позитивного пафосу: попри той факт, що ангельські сили можуть демонізуватись – вони не будуть знищені, але підкорені Христу в есхатологічній перспективі.

Значення держави для церкви, а також послуга церкви державі

Визначивши сутність та природу держави, Барт переходить до проблеми значення держави для церкви. Її значення неможливо вичерпати підкреслюючи лише антагонізм цих інституцій. Тому на відміну від поширених в окремих християнських традиціях ідей протиставлення (зокрема згадується “Град Божий” Августина), Барт пропонує розглядати державу у позитивній есхатологічній перспективі. Християни є чужими на землі не через ницість, ворожість та обмеженість земної держави, але через належність і громадянство у небесному полісі – Новому Єрусалимі. Саме есхатологічна надія відділяє церкву від держави, а конкретно від держави цього часу та цієї землі [6, с. 33]. Водночас таке відділення містить і діалектичний зв'язок – можливість бачити у земному порядку світло майбутнього. Так, на думку Барта, проголошення нового еону відбувається як проголошення політичного порядку [6, с. 33]. Не “еклезія”, але “поліс” є конституцією цього еону. Таке розуміння унеможливорює з одного боку ототожнення земної держави з Царством Божим, але разом з тим, також і її остаточну демонізацію. Своєю чергою і церква не може приватизувати атрибути Царства Божого, оскільки це Царство, за Новим Завітом залишається сферою безпосереднього правління Бога. Церква на землі не є заміником небесної батьківщини, але вказує на неї як на власну останню надію. Таким чином, ані церква, ані держава, не мають підстав для само абсолютизації – їх призначення полягає у майбутній реалізації Божого задуму [6, с. 36].

У той самий час держава робить найбільшу послугу церкві, надаючи простір свободи для проповіді Євангелія усім людям. У своєму зверненні церква як і держава включає усіх і кожного. Розглядаючи текст 1 Послання до Тимофія, 2.1-2, богослов вказує, що тут йдеться не про ідеал міщанського щастя, але про те, що церква потребує простору свободи для проголошення Євангелія [6, с. 39]. Така свобода можлива лише за умови гарантії з боку держави. Водночас церква покликана до взаємних гарантій стосовно світської влади.

Найбільшою послугою державі з боку церкви, К. Барт називає

заступницьку молитву. На додаток, існування та служіння церкви є вагомою послугою державі - сумлінне виконання обов'язків та безумовна заступницька молитва є певною мірою запорукою успішного розвитку держави за активної участі "церковного" суспільства.

Разом із тим, демонструючи наявність позитивного зв'язку між чинним порядком та порядком прийдешнім, богослов вказує на конструктивну роль церкви стосовно держави. У 13 розділі Послання до Римлян, Апостол, звертаючись до громади у Римі, закликає до не участі в революціях, що є ще однією поступкою на користь чинної влади. Так, вказує К. Барт, жодна революція не може встановити порядок Бога на землі, бо у ній відбувається боротьба зла зі злом [7, с. 465]. Навіть найбільш радикальна революція – це тільки повстання, причому, це відноситься і до так званих "духовних", або "мирних" революцій [7, с. 465]. Чи був Ісус революціонером? Так, проте він не був бунтарем, що закликав до повалення суспільно-політичного порядку. Він проголошував революцію згори, від Бога, відмовляючись розпалювати антиримські настрої, демонструючи таким чином подолання спокуси політичного месіанства [7, с. 464].

Таким чином, К. Барт вказує що будь-які спроби санкціонувати сучасні революційні рухи з вказівкою на Христа дискредитовані. Ісус Христос не підтримував ані лібералів, ані консерваторів свого часу, а також, не підтримував і релігійно-політичний істеблішмент. Однак, осердяч Його проголошення, була проповідь есхатологічного Царства Божого, що скоро прийде, саме воно і передбачає майбутнє радикальне перетворення.

Імплікації "христологічно – еклезіологічного" концепту К. Барта та позиція С. Гауерваса

Хоч і викладена вище позиція має не надто багато спільного з баченням С. Гауерваса, як ми побачимо нижче, все ж можливі імплікації теології держави К. Барта вказують на зближення позицій в окремих питаннях. Насамперед йдеться про такий взаємозв'язок церкви та держави відповідно до якої перша виступає як зразкова спільнота у громадянському суспільстві, "містом на вершині гори". Разом із тим, необхідно відкинути можливу церковну зверхність стосовно громадянської спільноти [6, с. 68], бо ж і та й інша звертаються до останньої інстанції, якою є Царство Боже. У зв'язку з чим, мають місце конкретні аналогії, де конститутивні елементи однієї, є притаманними й іншій [6, с. 69].

Звертаючись до проблеми соціально-політичної етики церковної спільноти, Барт пропонує метод "аналогії Царства Божого". Оскільки земний поліс є прообразом небесного, у громадянській спільноті можлива реалізація, принаймні частково, ідеалу прийдешнього Царства [6, с. 102].

Такий підхід К. Барта вказує також на можливість застосування конститутивних елементів церкви, наприклад, її устрою та поклику до служіння, у сучасному суспільстві. Окремими аспектами такого застосування можуть бути наступні:

1. Порядок та структура громади, що основані на взаємному служінні;
2. Єдність громади, що будується через взаємну довіру серед її членів;
3. Залучення усіх членів громади до служіння та висока відповідальність кожного;
4. Наголос на всеохопному братстві як на необхідному виміру церковної громади [6, с. 112].

Разом з тим, цінність та важливість державних інституцій для церкви

підкреслюється есхатологічною перспективою Нового Заповіту. Так, земний поліс є прообразом небесного: “Світло, що проливається з небесного міста (поліса) на земну церкву відбивається у світлі, що переходить с земної церкви на земний град” [6, с. 34].

Як висновок, слід зазначити — такий підхід виключає церковний нейтралітет чи повну аполітичність як етично вірні з огляду на Св. Писання. Бо ж церква, на думку Барта, не може поводитися байдуже стосовно суспільства, так тісно з нею пов’язаного.

З іншого боку, це те з чим погоджується і С. Гауервас - церква повинна залишатися церквою. Вірність власним задачам, власній місії є найкращим виконанням задач громадянського суспільства. Церква не повинна розчинитися і випустити з поля зору це особливе завдання, а саме: “...проголошення панування Ісуса Христа і надію на Царство Боже, що наближається” [6, с. 109].

Стенлі Гауервас про церкву та державу

Така значна увага до поглядів К. Барта стосовно церкви й держави, має мету продемонструвати чіткі відмінності бачення С. Гауерваса, особливо, коли йдеться про теологічне тлумачення держави, її природи та значення для церкви. Сучасний публічний інтелектуал, теолог якого називають “американським Бартом” не відкидає значного впливу видатного швейцарця на формування власної позиції [2, с. 19]. Та все ж спроба компаративного аналізу окремих тем натрапляє на певні труднощі. Так, у працях богослова чимало згадок про державу, однак, замість розв’язання задачі її визначення та теологічного обґрунтування, Гауервас звертається до практичного виміру проблеми. Саме тому, окремі дослідники небезпідставно критикують подібний підхід як значний недолік його богословського пошуку у цій сфері [4]. Однак відмова від пошуків метафізичних підвалин природи та функції держави, вказує на те, що для Гауерваса більш важливим є не те як християни повинні розуміти державу, але як на практиці реалізується таке розуміння. Складність постає і при спробі накласти погляди Гауерваса на певну систему політичної теології К. Барта. Річ у тому, що Гауервас не вважає за потрібне систематизувати власну позицію. Методологія богослов’я Гауерваса швидше у вивченні траєкторій розвитку думки, аніж спогляданні застиглих догматичних формулювань.

Особливість методології політичного богослов’я С. Гауерваса полягає не стільки у необхідності перегляду позицій попередників стосовно церкви й держави, скільки проблематизує автентичність та правдивість християнської спільноти у тому, що стосується власних переконань у сфері політичного. Там де у К. Барта, відбувається перегляд та м’яка критика реформатського богослов’я, Гауервас пропонує відповідно до методології Л. Вітгенштайна, розпочати з помилки, а тоді розпочати рух до істини [1]. Так він вказує на уже наявну проблему церкви, а саме те, що вслід за Джоном Говардом Йодером називається ерессю константинізму. Через те, що поняття “християнин” набуло радикально нового значення після проголошення імператором Константином Міланського едикту, а згодом, через визнання християнства єдиною релігією Риму, на церкву очікували драматичні зміни. Наслідком таких змін, стало переконання християн, що відтепер Боже провидіння реалізується через імператора, через що церква поволі розчиняється у суспільстві, а віра відтепер обмежена приватною сферою. На думку Гауерваса, константинізм не вдалося подолати ані середньовічними богословами, ані

через перемогу у Європі Реформації. Таким чином, виклик константинізму залишається актуальним для церкви і сьогодні. Особливо це стосується церкви Америки, як такої, де має місце особливе, не відповідне християнському нарративу, ставлення до держави та її призначення [2].

Звертаючись до питання природи та призначення держави, Гауервас насамперед постулює насильницький характер будь-якої влади, однак таке визначення конструюється богословом не через ґрунтовну екзегетику текстів, а радше як соціологічний факт [4]. Подібне бачення держави ставить не лише церкву в опозицію до неї, але навіть і Боже провидіння [4]. На противагу державі, критерієм народу Божого є його здатність до миру. Також важливим способом подолання константинізму для американського богослова є вірність християн переконанню, що саме церква є локусом Божої політики, через неї світ стає свідком Божої історії.

В цілому, Гауервас постулює більш радикальну, аніж у Барта, позицію. Віддаючи належне масштабній спробі переглянути та зміцнити будівлю реформатської політичної думки, однак, слід зазначити, наскільки штучною є спроба Барта вивести основи соціально-демократичного лібералізму із вчення про Царство Боже [5, с. 207]. Абрис політичної теології Барта видається надто абстрактним та може слугувати виправданням надто широкому спектру ідеологій - від консервативної політики вільного ринку до абсолютної монархії [5, с. 207]. У той час як Барт зайнятий пошуком позитивного зв'язку церкви та держави, Гауервас вважає, що його уподобання лежать в іншій площині, точніше, стосуються іншого типу політики. Відкидаючи звинувачення в аполітичності, сектантстві та упередженості стосовно сучасної ліберальної демократії, він вказує яким чином сучасна "політика" містить виклик для церкви [2, с. 15].

Найперше, лібералізм не може запропонувати послідовного і зрозумілого нарративу. Увесь зміст сучасного політичного дискурсу, на думку Гауерваса у переконанні, що "ми не маємо історії, доки її не оберемо" [2, с. 13]. Цінність свободи девальвується через відсутність наповнення цього поняття. Своєю чергою, відсутність нарративу означає відсутність чесноти. Вслід за А. Макінтайром, Гауервас стверджує, що національна держава надто велика, щоб виконувати роль автентичної спільноти, і несе у собі ще більше небезпеки, коли намагається виглядати як така [2, с. 17].

По-друге, некритично приймаючи панівний ліберальний нарратив, церква у такий спосіб втрачає власну політичну повістку, стаючи надміру залежною від політики національної держави, у той час, як її завдання бути альтернативною спільнотою у громадянському суспільстві. Таким чином, зростає загроза втрати власної місії. Відкидаючи звинувачення у сектантстві, Гауервас зазначає, що церква має значно більший універсалістський потенціал, у порівнянні з "сектантською" національною державою, що понад усе дбає про вузьконаціональні інтереси [2, с. 17]. Тому церкві не слід ототожнюватися з подібною ідеологією.

Нарешті, церква має розвивати власну політичну уяву у контексті гострої "політизації" та поляризації суспільних настроїв. Як альтернативна спільнота, вона не обов'язково вбудовується в ідеологічні конструкції "лівих", "правих" чи будь-які інші. Така позиція, за словами самого автора багатьох може розчарувати, а особливо тих, хто розуміє під політикою зайняття позиції з того чи іншого питання, що широко обговорюється у суспільстві [2, с. 9]. Однак церква не повинна боятися конфронтації, якої не уникнути навіть на

шляху до миру.

Висновки. Порівняння окремих аспектів політичної теології К. Барта та С. Гауерваса допомагає чіткіше окреслити можливі переваги та недоліки цих підходів. Так, у богослов'ї Гауерваса присутні лише окремі штрихи до теологічного розуміння держави, що, своєю чергою, унеможлиблює її критику, натомість у Барта політичний ідеал християнської спільноти зображений надто абстрактно та може стосуватися надто широкого спектра застосувань.

Разом із тим, завдяки такому порівнянню здається можливим виокремлення суголосних тем. Так Барта і Гауерваса об'єднує центральна роль христологічно — еклезіологічного концепту у політичній теології в цілому, а також - розуміння виключної ролі церкви у формуванні політичного простору. Таким чином, церква слугує викликом громадянській спільноті і навпаки.

Нарешті, попри критику Бартом аполітичності, як відмові зайняти конкретну позицію стосовно нагальних проблем, Гауервас вважає, що некритична ангажованість церкви загрожує станом заручника, коли християни радше реагують, аніж відповідають на актуальні виклики. У такому випадку церква лише наслідує ідеологічні тренди, замість того щоб вибудовувати власну політику на основі Св. Писання, що набуває форми та текстури через практики християнської спільноти.

Список використаних джерел:

1. Bell, R 1974. 'Kierkegaard and Wittgenstein: two strategies for understanding theology', *Ilf Review*, 31, № 3, pp. 21-34.
2. Hauerwas, S 1994. 'Dispatches from the front', *Duke University Press*.
3. Yoder, J H 1989. 'Body Politics: Five Practices of the Christian Community Before the Watching World', *Nashvill: Discipleship Resources*.
4. King, J 2014. 'Theologizing the state: what Hauerwas could have learned from Yoder', *International Journal of Public Theology*, 8 № 3, pp. 313-329
5. Forell, WG 1962. Realized faith, the Ethics of Dietrich Bonhoeffer. In: M. E. Marty, ed. 1962. The place of Bonhoeffer. New York: *Association Press*. Ch. 8.
6. Барт, К 2006. Оправдание и право, пер. с нем. А. Петрова, Москва : *ББИ им. Св. Андрея*, 146 с.
7. Барт, К 2005. Послание к Римлянам, пер. с нем. А. Петрова, Москва : *ББИ им. Св. Андрея*, 580 с.
9. Кальвин, Ж 1999. Наставления в христианской вере, Москва : *Издательство Российского гуманитарного университета*, Т. 3, 640 с..
10. Черенков, М 2015. 'Соціальна теологія як theologia prima нашого часу', *Релігія в Україні*. Доступно: <https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/29961-socialna-teologiya-yak-theologia-prima-nashogo-chasu.html> [20 Травень 2021].

References:

1. Bell, R 1974. 'Kierkegaard and Wittgenstein: two strategies for understanding theology', *Ilf Review*, 31, № 3, pp. 21-34.
2. Hauerwas, S 1994. 'Dispatches from the front', *Duke University Press*.
3. Yoder, J H 1989. 'Body Politics: Five Practices of the Christian Community Before the Watching World', *Nashvill: Discipleship Resources*.
4. King, J 2014. 'Theologizing the state: what Hauerwas could have learned from Yoder', *International Journal of Public Theology*, 8 № 3, pp. 313-329
5. Forell, WG 1962. Realized faith, the Ethics of Dietrich Bonhoeffer. In: M. E. Marty, ed. 1962. The place of Bonhoeffer. New York: *Association Press*. Ch. 8.
6. Bart, K 2006. Opravdanie i pravo (Justification and Right), per. s nem. A. Petrova, Moskva : *BBI im. Sv. Andrey*, 146 s.

7. Bart, K 2005. Poslanie k Rimlyanam (Epistle to the Romans), per. s nem. A. Petrova, Moskva : BBI im. Sv. Andreyu, 580 s.
8. Kalvin, Zh 1999. Nastavleniya v hristianskoj vere (Instructions in the Christian faith), Moskva : Izdatelstvo Rossijskogo gumanitarnogo universiteta, T. 3, 640 s..
9. Cherenkov, M 2015. 'Socialna teologiya yak theologia prima nashogo chasu (Social theology as theologia prima of our time)', *Religiya v Ukraini*. Dostupno: <https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/29961-socialna-teologiya-yak-theologia-prima-nashogo-chasu.html> [20 Traven 2021].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.33(5)-7

УДК 291.16(477)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНО- КОНФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МЕШКАНЦІВ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

*PECULIARITIES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF RELIGIOUS-
CONFESSIONAL IDENTITY OF RIGHT-BANK UKRAINE RESIDENTS IN THE LATE
XVIII – EARLY XX CENTURY*

О. В. Щетинін

Актуальність теми дослідження. За останні десятиліття в Україні з'явилася низка наукових праць по проблематиці релігійної ідентичності, але більшість вітчизняних вчених які досліджують це питання – В. Калач, І. Папаяні, Л. Филипович та інші, зосередились в першу чергу на сучасних аспектах даної проблематики, мало висвітлюючи історичні аспекти даного питання.

Постановка проблеми. Правобережна Україна під владою Російської імперії була поліетнічним та поліконфесійним регіоном і хоча релігійна історія кожної групи у краї стала предметом дослідження низки вчених, питання релігійно-конфесійної ідентичності його мешканців з кінця ХVІІІ – до початку ХХ ст. все це мало вивчене.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі вчені як О. Буравський, І. Опря, Б. Скіннер та інші у своїх наукових працях торкалися питання ідентичності релігійних груп Правобережної України кінця ХVІІІ – початку ХХ ст., але це питання все ще залишається не дослідженим комплексно.

Urgency of the research. In recent decades, some scientific papers on the issue of religious identity have appeared in Ukraine, but most domestic scholars who study this issue – V. Kalach, I. Papayani, L. Filipovich, and others – focused primarily on modern aspects of this issue and little highlighting the historical aspects of this issue.

Target setting. Right-Bank Ukraine under the Russian Empire was a polyethnic and multi-confessional region, and although the religious history of each group in the region has been studied by several scholars, the religious and confessional identity of its inhabitants from the late 18th to early 20th centuries is still studied too little.

Actual scientific researches and issues analysis. Such scholars as O. Buravsky, I. Oprya, B. Skinner, and others in their scientific works touched the question of the identity of Right-Bank Ukrainian religious groups in the late XVIII – early XX centuries this issue still remains non-researched comprehensively.